

Mustafa
Çəmənli

(əvvəli ötən şənbə saylarımızda)

Bu ərəfədə Bəylər müəllimlə Y.V.Çəmənəmənli haqqında, onun ədəbi və şəxsi taleyi barədə söhbətlər edirdik. Y.V.Çəmənəmənlinin Qurban Səid imzası ilə xaricdə çap olunmuş "Əli və Nino" adlı romanının çap olunması barədə də ilk dəfə ondan eşitmişdim. "Əli və Nino" romanının Türkiyədə çap olunmuş nüsxəsinin oğlanlarında olduğunu söyləmişdi. Bəylər müəllim vasitəsi ilə yazıçının oğlu Orxan Vəzirova xəbər göndərmişdim ki, bəlkə "Əli və Nino"nu çap edək? Orxan Vəzirov isə xəbər göndərmişdi ki, bu barədə susmaq məsləhət idi, özünü işə salar. Mən də susdum və o günə qədər məzmunundan belə xəbərdar olmadığım romandan nigaran qaldım. Onu da deyim ki, Mirzə Xəzərin tərcüməsində "Əli və Nino" romanı "Azərbaycan" jurnalında (1990, № 1, 2, 3) dərc olunduqdan sonra bu əsərin Y.V.Çəmənəmənliyə məxsusluğu barədə mətbuatda ilk yazanlardan biri də Bəylər Məmmədov idi. Roman jurnalın üç nömrəsində çap olunmuşdu, mən əsərin jurnal variantını cildlədirib növbəti il üçün nəşriyyatın tematik planına (iki il qabaq tutulurdu) saldırmışdım.

Bu roman nəşr olunduğu vaxtdan müəllifinin kimliyi barədə dövrü mətbuatda çoxlu sayda müzakirələr aparılıb, müəhəkimələr irəli sürülüb və hələ də mübahisələrə son qoyulmayıb.

"Ədəbiyyat qəzeti"nin 20 sentyabr 1996-cı il sayında keçirdiyi ədəbi proses sorğusunda belə bir sual da səsləndirilmişdi. "Son zamanlar oxuyub bəyəndiyiniz kitab?" Bu sorğuya o zaman belə cavab vermişdim: "Son altı ilin ən böyük nəsr əsəri Qurban Səidin "Əli və Nino" romanını hesab edirəm. Fəxr edirəm ki, əsər məhz "Yazıçı" nəşriyyatında mənim şəxsi təşəbbüsümlə plana salınıb nəşr olunub. Bu əsərin bütün ruhu, ovqatı ilə Y.V.Çəmənəmənliyə məxsusluğuna zərrəcə şübhə etmirəm. Sadəcə, ədəbi qısqanclığı bir yana qoyub, Y.V.Çəmənəmənlinin bütün əsərlərini diqqətlə oxumaq lazımdır". Mən yenə bu fikirdəyəm.

Bəylər müəllimin təşəbbüsü ilə 1989-cu ilin mart ayında Balaxanıda M.Ə.Sabir adına məktəbdə Sabir Rüstəm xanlı ilə mənim görüşüm keçirildi. Adını unuduğum yerli bir rəssam kitablardakı şəkillərimizə əsasən iri portretlərimizi çəkmişdi. Heyrət doğuracaq qədər oxşarlıq vardı və bu portreti o günün əziz xatirəsi kimi saxlayıram. Bir də o gün ona görə yadımdan çıxmır ki, filarmoniyada unudulmaz xanəndə Hacıbaba Hüseynovun yubiley gecəsi keçirilirdi. Sabir Rüstəm xanlı ilə Bəylər Məmmədov başqa bir tədbirə gedəcəkdilər, ona görə də onlara bağlı olan qəfəfilləri də mənə verdilər. Filarmoniyaya bir qucaq güllə gəlmişdim. Çox möhtəşəm bir gecəydi və bu tədbirdə ünlü sənətkarlarımız iştirak edirdilər. O gecə doqquz yaşlı oğlum Ceyhun çıxış edənlərə gül daşımaqdan yorulmuşdu.

NƏŞRİYYATLARDA KEÇƏN ÖMRÜM

(Xatirələr)

Bəylər Məmmədov həm də musiqini, klassik muğamlarımızı çox sevirdi. Bəylər müəllim o zaman mənim Respublika radiosunda müntəzəm səslənən musiqili-ədəbi verilişlərimin hamısına qulaq asar və öz fikrini hökmən bildirirdi.

Bir dəfə nəşriyyata gələndə dedi ki, yaxşı bir kitab hazırlayıram. Soruşdum ki, kitab nə barədədi? Dedi ki, Qarabağdan çıxmış bəməzə adamlar haqqında portret oçerklər yazıram, onların lətifələrini toplayıram.

Bəylər Məmmədov çox keçmədi ki, əhdinə sadiq çıxdı. "Qarabağın bəməzə adamları" kitabının əlyazmasını nəşriyyata təqdim etdi. Mən onu o zaman "Yazıçı" nəşriyyatının baş redaktoru, hörmətli yazıçımız Cəmil Əlibəyovla tanış etdim və dəyərli bir kitab hazırladığını söylədim. Beləcə, "Qarabağın bəməzə adamları" kitabı nəşriyyatın tematik planına salındı. Lakin mən təəssüf ki, Bəylər müəllimə kitabının nəşrini görmək qismət olmadı. Bəylər Ağalar oğlu Məmmədov 1991-ci il fevral ayının 15-də Bakıda vəfat etdi. Vəsiyyətinə görə onun cənəzəsini oğlu Elşən doğulduğu (1924) Şuşa qəzasına apararaq atasının uyuduğu torpağa tapşırırdı. Qarabağın tarixini, əbədi mühtəti çox gözəl bilən Bəylər Məmmədovun üreyi erməni qəsbkarlarının yersiz iddialarına dözmədi. O tez-tez təəssüf hissələ deyirdi:

**Şuşa bir Günəşdi, Şuşa bir Aydı,
Parisə bənzərdi dağılmasaydı.**

Min təəssüf ki, mən "Qarabağın bəməzə adamları" kitabını onsuz çapa hazırladım. Əlyazmasını oxuduqca hər səhifəsindən Bəylər Məmmədovun güllər sifəti canlanırdı. İndi də onun yumor dolu söhbətləri, gülüşü, səsi yaddaşımdadır. "Qarabağın bəməzə adamları" kitabı 1992-ci ildə 15 min tirajla çap olunaraq oxucuların sevimli kitablarından biri oldu. Hər dəfə bu kitabı əlimə götürəndə Bəylər Məmmədovu minnətdarlıq hissələ yad edirəm.

Vəfatından sonra onun haqqında "Ürəyimdən kimlər keçdi" silsiləsindən "Ötən günlərdən səhifələr", "Qarabağın bəməzə adamları" adlı esselər yazıb çap etdirdim.

Səksəninci illərdə "Yazıçı" nəşriyyatı ən öndə gedən nəşriyyat idi. Burada kifayət qədər yaradıcı insanlar çalışırdı. Sabir Rüstəm xanlı, Vidadi Babanlı, Oqtay Salamzadə, Mustafa İsgəndərzadə, Müzəffər Şükür, Cavad Zeynal, Məmməd Aslan, Sabir Mustafa, Adil Cəmil, İslam Turqay, Zəlimxan Yaqub, Rüstəm Behrudi, Nadir Cabbarov, İsa Hübətov, Natiq Səfərov, Mehdi Mirkişiyev, Ağasəfa, Saday Budaqlı, Səfər Mahmudzadə, Nəsiman Yaqublu, Sadiq Məsiyev, İlqar Quliyev, Firuzə Rzabəyova, Zəkiyyə Qiyasbəyli, Səkinə Hüseynova, Minayə Əliyeva, Zərifə Hüseynova, Nərgiz Rüstəmli (Qurbanova), Rasimə Abbasova, Nərgiz Bayramova, Tamara Vəliyeva, Ofelya Süleymanova və daha onlarca insan göz-

lərinin işığını Azərbaycan kitabının səhifələrində qoymuşlar. Mən burada adını çəkdiyim və çəkmədiyim iş yoldaşlarımdan hər biri haqqında söz demək imkanım var, ancaq mətləbi uzatmaqdan, oxucunu bezdirməkdən qorxuram. Həm də adlarını andığım şəxslərin çoxunu ədəbi ictimaiyyət yaxşı tanıyır.

Nə danım, bu sətirləri yaza-yaza həm də təəssüf hissi keçirirəm ki, illərlə gözlərinin işığını kitabların səhifələrinə hopdurmuş korrektor xanımların, kitabların bədii tərtibatını verən rəssam yoldaşlarımdan, texniki redaktorların, istehsalatda çalışanların hamısını bir-bir xəyalımdan keçirsəm də, bəzlərində yazmaq imkanım yoxdur. Sən demə, illər keçsə də uzun illər bir yerdə çalışdığın, hətta yaxşı münasibətdə olmadığın adamları da unutmaq olmurmuş. Elə ki xəyalən o illərə qayıtdın, yaddaşının "künc-bucağından" sənə neçə-neçə göz baxır, qulağına gülüş

Soldan: Bəylər Məmmədov, Sabir Rüstəm xanlı və Mustafa Çəmənli

səsləri gəlir. Min bir hal, min bir vəziyyət.

Sanki nə vaxtsa çəkilmiş filmə baxırsan. Yeganə fərq burasındadır ki, bu ömür filmi kinolentini "yaddaşında" əbədləşməyib. Bu filmin rejissoru da, personajı da sən özünsən. Evin bir küncünə çəkilib, keçmişə yaddaşının "ekranında" baxırsan. İndi yaşımın bu çağında mən də baxıram və çox şeylər görürəm. Qəribədir ki, ən çox da kitabları, bu kitabları yazıb ərəşəyə gətirənləri, nəşr edən insanları görürəm.

O dövrdə redaktə elədiyimiz kitabın siqnal nüsxəsini görəndə həyəcan keçirirdik: görəsən, səhv getməyib ki, hər şey qaydasındadır? Çünki hər kəs redaktə etdiyi, korrektoru olduğu kitabın məsuliyyətini daşıyırdı. Mətbəələrdən hər nəşr olunan kitabdan nəşriyyata on nüsxə gəlirdi. Bu kitablar direktora, baş redaktora, direktor müavininə, istehsalat şöbəsinə, aid olduğu redaksiyaya verilir.

1985-ci ilin dekabrında redaksiyanın qapısı açıldı. İstehsalat şöbəsinin işçisi F.Şuşinskinin aylarla üstündə işlədiyim "Azərbaycan xalq musiqiçiləri" kitabının siqnal nüsxəsini qoydu stolunun üstünə. Otuz min tirajla, təbaşirli kağızda, nəfis şəkildə çap olunmuş qırmızı cildli kitabı vərəqləməyə başladım. Titul səhifəsində kitabın xüsusi redaktoru Teymur Əhmədovun adı yazılmışdı, son səhifədə nəşriyyat redaktoru kimi mənim adım yazılmışdı. Son səhifəni açdım, imzam yox idi, adım çıxarılmışdı. Hiss elədim ki, qanım sifətimə vurdu, qəzəb içimdə tüğyan elədi. Bu gün bəlkə də bu cür münasibətə əhəmiyyət vermərəm, ancaq

o zaman bu qədirsizliyə dözə bilmədim. Kitabı götürüb otaqdan çıxdım. Dəhlizdə Əjdər müəllimlə qarşılaşdım. Gözlədim ki, kabinetinə keçsin. Otağına keçib məni içəri çağırdı:

- Əjdər müəllim, bu kitabdan mənim adıma kim çıxarıb?

- Komitə çıxartdırıb.

- Mətbuat Komitəsinin mənimlə nə işi var?

- Bəy səndən şikayət eləyib, kitabda redaktor kimi adının getməsinə istəmədiyini deyib.

- Axı, siz bilirsiniz ki, mən bu kitaba nə qədər əmək sərf etmişəm.

- Bilirəm, səbirli ol.

Mən isə səbirli ola bilməmişdim. Şərq ölkələrində isə səbirsizləri cəzalandırırlar. Sovet dövrünün müxtəlif cəza növləri sırasında Kommunist Partiyası sıralarından çıxartmaq, töhmət vermək, işdən uzaqlaşdırmaq, vəzifəsini aşağı salmaq kimi hallar vardı. Məni cəzalandırmaq üçün başqa bir yol seçildi - klassik ədəbiyyat və folklor redaksiyası ilə cəmi üç nəfər işçisi olan Şərq şöbəsini birləşdirdilər. Şərq şöbəsinin müdiri Şahin Şükürova müdir təyin etdilər, məni isə "öz xahişimlə" nəsr redaksiyasında böyük redaktor vəzifəsinə keçirdilər. Rəhbərlik lütfkarlıq edib maaşıma toxunmadı. O dövrdə bu, istisna hal hesab olunurdu.

Aradan illər keçsə də, F.Şuşinskinin ara-sıra müraciət etdiyim "Azərbaycan xalq musiqiçiləri" kitabı və bu kitabla əlaqədar keçirdiyim sarsıntılar yadımdan çıxmır.

1986-cı ildə direktorumuz Əjdər Xanbabayev Azərbaycan Dövlət Mətbuat Komitəsi sədrinin birinci müavini vəzifəsinə təyin edildi. Bu vəzifə onun halal haqqıydı. Biz onunla səkkiz il bir yerdə işləmişdik. Öyrənmək istəyənlər onun iş üsulundan, idarəçilik bacarığından çox şey öyrənmişdilər. Çünki o, təbiəti etibarlı ilə zəngin adam idi.

Əjdər Xanbabayev öz yerinə köhnə iş yoldaşı, dostu Faiq Məlikovu direktor təyin etdirdi.

Faiq Məlikov da işgüzar və sülhsevər adamdı. Onun nəşriyyata gəldiyi dövrdə həmkarların seçkisi olmalıydı. Seçki ərəfəsində ona dedim ki, namizədiniz varsa, mən həmkarların sədrliyindən imtina edə bilərəm.

- Burda kimi tanıyıram? - dedi. - Əjdər müəllimlə işləmişsən, deməli, mənimlə də işləyə bilərsən.

Beləliklə, yenidən Nəşriyyat Həmkarlar İttifaqının sədri seçildim.

Yenidənqurma dövrü idi, amma yeni heç nə yoxdu. Amiranəlik metodu ilə, şüarçılıqla idarə edilmiş ölkənin yenidən qurulması, demokratikləşməsi asan məsələ deyildi. İllərlə üstü örtülmüş, əhəmiyyət verilməmiş problemlər qabarıb üzə çıxmışdı. Yenidənqurma və demokratiya ideyasının banisi M.Qorbaçovun ölkə başçısı kimi zəifliyi dərhal üzə çıxmışdı. Onun gəlişiyə biz azərbaycanlıların gələcək faciələrinin bünövrəsi qoyulmuşdu. Torpaq iddiasında olan erməni daşnakları havadarlarının sayəsində fəallaşmışdılar. Bu fəallaşma 1988-ci ildə pik həddə çatdı, qarşılıqlı ittihamlara, mitinqlərə rəvac verdi.

(ardı gələn şənbə sayımızda)